

Koncepce rozvoj Ústavu informačních studií a knihovnictví FF UK na léta 2022-25

Mgr. Adéla Jarolímková, PhD.

Úvod

Koncepce Ústavu informačních studií a knihovnictví FF UK, kterou předkládám v souvislosti se svou kandidaturou na místo ředitelky ústavu, je navržena pro období 2022-2025 s výhledem na následující dva roky. Vychází ze stávajícího stavu a navazuje na koncepci předloženou v roce 2019. Koncepce je pro přehlednost členěna na oblasti pedagogické činnosti, vědecké a výzkumné činnosti, personálního rozvoje a dalších aktivit, ačkoliv se tyto oblasti na mnoha místech vzájemně prolínají, a obsahuje též zhodnocení plnění cílů stanovených v koncepci předchozí.

Vědecké a pedagogické zaměření Ústavu informačních studií a knihovnictví FF UK je stabilizované, jeho základem je pohled zkoumání vzniku, šíření a recepcie informací ve společnosti z pohledu synchronního i diachronního, což je vyjádřeno v oblastech informačních studií, knižní kultury a studií nových médií.

1. Plnění koncepce 2019-2022

1.1 Pedagogická činnost

Prioritou předchozího období bylo bezproblémové zahájení výuky v inovovaných programech Informace média a knižní kultura (nMgr.) a Informační studia a knihovnictví (bc.), což se podařilo. V AR 2019/20 byla zahájena výuka magisterského programu Informace, média a knižní kultura, v AR 2020/21 výuka bakalářského programu Informační studia a knihovnictví. V obou programech se podařilo vytvořit několik nových předmětů, které reflektují posun v zaměření oboru. Oba programy jsou akreditovány jak v prezenční, tak v kombinované formě, nicméně zvýšená výuková zátěž se zejména pro studenty bc. studia ukazuje jako problematická a vede k menšímu zájmu o tuto formu studia. Proto bylo rozhodnuto neotvírat kombinované bc. studium každý rok.

Výuka byla po větší část uplynulého funkčního období poznamenána pandemií, s ní spojenou nutností přechodu na distanční výuku a zejména v počátečním období značnou improvizací. Distanční výuku jsme po stránce organizace zvládli úspěšně, ačkoliv mnoho technologií bylo ve výuce využíváno již dříve, dostupnost elektronických studijních opor pro studenty se dále rozšířila především o zaznamenané přednášky, které lze využívat i v budoucnu.

Záměr otevřít doktorské studium v anglickém jazyce se vzhledem k nepříznivým podmínkám neuskutečnil.

1.2 Výzkumná činnost

Mezi priority předchozí koncepce patřilo hledání nových výzkumných témat, podání nové žádosti ve výzvě Twinning a posílení publikační činnosti. V rámci nových témat se rozvíjela zejména oblast informačního chování. Bylo také započato s výzkumem sociálního dopadu knihoven. Projekt pro Twinning se bohužel zpracovat nepodařilo, neboť v přípravném období bylo nutné nejdříve řešit stěhování ústavu z Jinonic do nových prostor a posléze distanční výuku. Publikační činnost v oblasti nových médií je dlouhodobě dobře hodnocená, ale podařilo se publikovat práce v angličtině i v oblasti knižní kultury a informační vědy.

1.3 Personální zabezpečení

V roce 2020 získal ÚISK habilitační akreditaci v oboru Informační věda a knižní kultura, bohužel se zejména kvůli obtížím spojeným s pandemií zpozdila příprava habilitačních přihlášek, první by tak měla být podána v nejbližší době. Ještě před udělením habilitační akreditace našemu oboru podal však jeden z kolegů přihlášku na příbuzném oboru a v roce 2021 se úspěšně habilitoval. Podařilo se také získat pro ÚISK dva nadějně mladé kolegy působící v oblasti nových médií.

2. Pedagogická činnost

2.1 Současný stav

ÚISK nabízí bakalářský studijní program Informační studia a knihovnictví, dva navazující magisterské programy Informace, média a knižní kultura a Studia nových médií a doktorský program Informační věda. Všechny programy jsou zařazeny do vzdělávací oblasti Mediální a komunikační studia.

Bakalářský program Informační studia a knihovnictví byl nově akreditován v roce 2019, při jeho přípravě došlo k zásadním úpravám struktury studia i předmětů samotných a v této nové formě je vyučován od AR 2020/21, a to jak v prezenční, tak v kombinované formě. V prezenční forma je navíc možnost sdruženého studia.

ÚISK se také podílí na vyučování předmětu celofakultního společného základu „Proseminář akademické práce“, v plné šíři od AR 2020/21.

V roce 2019 byla zahájena výuka nově koncipovaného magisterského programu Informace, média a knižní kultura, který je otevřen jak v prezenční, tak kombinované formě, a v prezenční formě nově i jako sdružené studium. Vyučované předměty pokrývají hlavní výzkumné oblasti informační vědy, předměty zaměřené spíše na získávání praktických dovedností z oblasti knihovnictví byly potlačeny a převedeny do bakalářského studia. Nový navazující program se jistým způsobem více prolíná a spolupracuje s programem Studia nových médií, než tomu bylo u původního programu Informační studia a knihovnictví. Koncepce programu je také více otevřená budoucím změnám plynoucím z rychlého vývoje informační společnosti. Magisterský obor Studia nových médií prochází v letošním roce reakreditací, byla upravena jeho struktura tak, aby reflektovala nejnovější trendy v oboru a také jistý posun v zaměření vyučujících.

2.2 Priority

- Magisterský program IMKK. V rámci magisterského studia je třeba se zaměřit na rozšíření nabídky povinně volitelných předmětů, která v současné době sice odpovídá nabídce uvedené v akreditaci, ale potenciál programu není zcela využit.
- Magisterský program SNM patří k nejžádanějším programům na FF, proto je hlavním cílem v nejbližší době úspěšná reakreditace. Program je potenciálně zajímavý i pro zahraniční studenty, proto je jedním z cílů rozšířit akreditaci o výuku v anglickém jazyce a spustit anglický program od AR 2025/26.
- Bakalářský program INSK. Nová struktura programu umožňuje flexibilněji reagovat na vývoj poznání v dané oblasti a také na měnící se požadavky na absolventy, hlavním cílem proto je rozšiřovat a upravovat nabídku předmětů především v oblast informačních technologií a práce s daty. V rámci výuky bude třeba i nadále udržovat a dále rozvíjet úzký kontakt s oborovými institucemi formou praxí, studentských projektů a zapojení odborníků ve výběrových přednáškách a seminářích.
- Doktorský program. V rámci doktorského studia bude vhodné uvažovat o možnosti přijímání zahraničních studentů, neboť zájem z jejich strany narůstá, zatímco zájem ze strany českých studentů není tak výrazný. Jedná se o problém, s nímž se potýká (nejen) náš obor, a to i v zahraničí. Sledujeme tento trend i na zahraničních školách díky platformě iSchools a blízkému kontaktu se zástupci jednotlivých škol. Také je třeba podchytit nadějně studenty již ve fázi magisterského studia, což se zatím příliš nedařilo. Ačkoliv pro doktorské studium je žádoucí příchod absolventů jiných oborů než oborů ÚISK, pokud mají naši absolventi (především z oblastí informační vědy a knižní kultury) zájem svůj obor dále rozvíjet, je doktorské studium na ÚISK jediná možnost v České republice.
- Vyhodnocení a aktualizace předmětu společného fakultního základu. ÚISK garantuje výuku předmětu společného základu „Proseminář akademické práce“, který je vyučován od AR 2019/20. Zkušenosti z výuky bude v nejbližší době nutné systematicky vyhodnotit a navrhnout případné úpravy náplně předmětu.

3. Vědecká a výzkumná činnost

3.1 Současný stav

Věda a výzkum ÚISK se soustředí na širokou škálu informačně-vědních témat, které lze členit do třech základních směrů, jak bylo již naznačeno v úvodu:

- Informační věda – zejména informační gramotnost, otevřená věda a s ní související standardizace informací o výzkumu, informační chování vědců, vědecká komunikace, standardizace bibliografických informací, role paměťových institucí.
- Knižní kultura – výzkum knižní produkce v českých zemích a recepce knihy jako média ve společnosti od středověku do současnosti.
- Studia nových médií – prolínání komputery a vědy, humanitních věd a vizuálního a hudebního umění, výzkum a vývoj výukových simulací a her ve

formálním i neformálním vzdělávání, výzkum digitálních technologií a jejich vlivu na společnost, politiku a kulturu.

Co se týče řešených grantových projektů, pracovníci ÚISK se podílí na několika projektech financovaných z programů OP VVV, ÉTA (TA ČR), GA ČR v oblasti digital humanities, game-based learning a knižní kultury. Jsou také součástí týmů v rámci programů Cooperatio.

Doktorský program Informační věda prošel reakreditací v roce 2021, vzhledem k nedostatku mladších habilitovaných školitelů a členů oborové rady byla však akreditace udělena pouze na pět let. Doktorský program je co do počtu studentů a školitelů stabilizovaný.

3.2 Priority

- Uchování rozmanitosti výzkumného zaměření ÚISK a nalézání nových témat. Šíře výzkumného zaměření ÚISK se odvíjí od zaměření jeho jednotlivých pracovníků. V souvislosti s personálními změnami dochází postupně k ústupu od některých tradičních informačně-vědních témat jako je bibliometrie, bude proto třeba hledat i nadále témata nová. Některá z nich, jako je informační chování znevýhodněných skupin, problém důvěry a důvěryhodnosti z pohledu informační vědy, vyhýbání se informacím, přenos zkušeností s digitálními technologiemi apod. se již částečně daří rozvíjet také díky mezinárodní spolupráci. Zařazení ÚISK v rámci programu Cooperatio do oblasti Mediální a komunikační studia společně s podobně zaměřenými součástmi FSV a FHS nabízí novou platformu pro mezifakultní spolupráci, na jejíž rozvoj by se ÚISK měl zaměřit.
- Posílení finančního zabezpečení výzkumu v oblasti informační vědy. Dále bych se ráda zaměřila na hledání možností finanční podpory výzkumu zaměřeného na některé z výše uvedených témat, ať už z národních či evropských zdrojů.
- Posílení publikační činnosti v oblasti informační vědy. V oblasti knižní kultury, čtenářství a nových médií se daří publikovat významné monografické publikace i časopisecké články s velkým impaktem, oblast, kterou zde označuji jako informační věda, by potřebovala dále svoji publikační činnost posílit. Ačkoliv se podařilo i v této oblasti publikovat více v zahraničí, je třeba posunout se od témat ukotvených v českém prostředí k tématům přínosným i v mezinárodním kontextu, pro která bude snazší nalézt uplatnění v impaktovaných časopisech, také by v souladu s doporučeními z univerzitního hodnocení měly mít publikace více analytický než deskriptivní charakter, jak tomu bylo doposud.

4. Personální rozvoj

4.1 Současný stav

Současný stav počtu pracovníků není z hlediska množství výuky, vedení prací, a především počtu habilitovaných pracovníků zcela uspokojivý. V roce 2020 získal ÚISK habilitační akreditaci, nicméně první přihláška k habilitačnímu řízení v oboru Informační věda a knižní kultura bude podána až v letošním roce. Nedostatek habilitovaných pracovníků současně brání přirozené generační obměně.

Problematické je také zabezpečení výuky některých stěžejních předmětů z oblasti knihovnictví v bakalářském studiu, kde jsou někteří vyučující přetížení, ale dlouhodobě se nedaří nalézt adekvátní náhradu za kolegy, které odešly z akademické sféry do vedoucích pozic v knihovnách.

4.2 Priority

- Habilitace. Naprostou prioritou je motivovat a podporovat kolegy v přípravě na habilitaci, tak aby byla zajištěna kontinuita oboru ve všech základních oblastech a nebyly ohroženy reakreditace jednotlivých programů. Do roku 2025 by měly být podány minimálně dvě další přihlášky k habilitačnímu řízení.
- (Přirozená)generační obměna.
- Stabilizace výuky knihovnických předmětů. Bylo by vhodné nahradit nízké úvazky a externí vyučující knihovnických předmětů jedním dostatečně kvalifikovaným vyučujícím alespoň na 0,5 úvazku, který by se kromě výuky věnoval také výzkumu v oblasti knihovnictví.
- Hledání dalšího finančního zajištění mimo rozpočet fakulty. Pro udržení motivace a zajištění osobního rozvoje pracovníků ÚISK je třeba hledat další finanční zdroje, jedním z nich by potenciálně měly být i připravované programy ČŽV.

5. Další oblasti rozvoje

5.1 Mezinárodní spolupráce

ÚISK patří v rámci FF UK k ústavům s nejvyšším počtem smluv v programu ERASMUS+, každoročně vyjíždí studovat do zahraničí kolem deseti studentů, pro přijíždějící zahraniční studenty jsou připravovány přednášky z různých oblastí zaměření ústavu.

Od roku 2015 je ÚISK členem mezinárodní organizace iSchools, která sdružuje informačně-vědní školy z celého světa. Zástupci ústavu se pravidelně účastní jak společné konference, tak setkání evropských škol, s některými univerzitami jsme se již v minulosti podíleli na přípravě společných projektů a podařilo se realizovat dvě srovnávací studie, přičemž výsledky jedné z nich, Research Data Management and Data Literacy, posloužily také pro interní potřeby UK v oblasti managementu dat a otevřené vědy. V rámci iSchools se také podařilo uzavřít s vybranými univerzitami smlouvu na virtuální výměny.

Dlouhou tradici má spolupráce ÚISK s University of North Carolina v Chapel Hill, s níž nás spojuje podobné výzkumné zaměření. Naši studenti mají možnost studijních pobytů v USA, naopak studenti z Chapel Hill pravidelně přijíždějí v rámci tzv. Summer seminar, po pauze způsobené pandemií Covid-19 je prioritou v této tradici pokračovat.

Nově byla navázána úzká spolupráce s Univerzitou ve Varšavě, s níž bychom se měli podílet na výzkumu sociálního vlivu knihoven a informační gramotnosti studentů doktorského studia. Nabízí se možnost rozvíjet tuto spolupráci také v rámci programu 4EU+, bohužel se zatím nepodařilo propojit se s univerzitou v Kodani, která jako jediná další univerzita v rámci 4EU+ má podobně zaměřené studijní programy.

Spolupráce v rámci studií nových médií probíhá např. s National University of Ireland Galway, UiT Tromso a The Annenberg School for Communication, University of Pennsylvania. Ve spolupráci s American Anthropological Association vydává ÚISK mezinárodní recenzovaný časopis CyberOrient, který se zabývá vlivem digitálních technologií na společenské procesy na Blízkém východě.

Jednotliví pracovníci ústavu se podílejí na činnosti mezinárodních organizací a tvorbě mezinárodních standardů např. IFLA, euroCRIS, ORCID, ENCODE a dalších.

V nadcházejícím období se chci zaměřit především na následující oblasti:

- Vytvoření takových podmínek, které by umožňovaly širší využití programu Erasmus+ i pro výjezdy akademických pracovníků.
- Prohloubení stávající spolupráce v rámci iSchools a hledání vhodných partnerů především v rámci evropských iSchools.
- Obnovení úzké spolupráce s University of North Carolina k přípravě společného projektu.
- Podpora zapojení pracovníků ÚISK v mezinárodních organizacích.

5.2 Aktivity pro veřejnost

ÚISK je otevřený i směrem k veřejnosti, a to nejen odborné. Aktivity v tomto směru jsou velmi cenné, jejich další podpora a rozvoj je žádoucí.

Odborné veřejnosti jsou přístupné přednášky v rámci Odborného fóra, na nichž se podílejí doktorandi ÚISK, zahraniční hosté a přednášející z praxe. Studenti bakalářského a magisterského studia zde mají možnost dozvědět se o výzkumu svých starších kolegů a novinkách z praxe, posluchači z praxe se naopak dozvídají o výzkumném zaměření ÚISK. Záznamy přednášek jsou nově dostupné prostřednictvím Youtube, což zvyšuje jejich dosah a přispívá k propagaci oboru.

ÚISK nabízí již několik let také program v rámci Univerzity třetího věku, o který je poměrně stabilní zájem. Senioři tvoří současně jednu ze skupin, na které se zaměřujeme ve výzkumu dopad digitálních technologií na společnost, a kontakt s nimi v rámci U3V přináší užitečné podněty pro zaměření výzkumu. Pro akademický rok 2022/23 jsme připravili jednosemestrální program s názvem Kulturní dědictví a jeho reflexe pod vlivem digitálních technologií.

Celoživotní vzdělávání. Přestože ze strany odborné veřejnosti je stabilní poptávka po kurzech celoživotního vzdělávání, zatím se nedařilo z kapacitních důvodů žádný ucelený kurz realizovat, pouze každoročně připravujeme kurz pro zájemce o studium.

Priority:

- Příprava a realizace dvou programů celoživotního vzdělávání v rámci Národního plánu obnovy. Jedná se o programy zaměřené na využití informačních technologií ve vzdělávání (EdTech) a management výzkumných dat (Data Steward). Oba programy mají velký potenciál, neboť se jedná o oblasti s velkou poptávkou po dalším vzdělávání z řad odborné veřejnosti.

- Podpora a další rozvoj aktivit směrem k odborné veřejnosti. Zachování stávajícího formátu (Odborné fórum), hledání možností dalšího propojení ÚISK s odbornou veřejností, lepší propagace akcí.
- Podpora a další rozvoj programu pro U3V.

Závěr

Na ÚISK působím sedmým rokem na pozici odborného asistenta, vyučuji předměty jak v bakalářském, tak v magisterském programu, současně jsem také garantem přijímacího řízení, takže studenty provázím od jejich prvních kroků v rámci přijímacího řízení po celou dobu jejich studia. Mé první funkční období bylo do jisté míry poznamenáno pandemií, a z ní plynoucí nutností improvizace zejména v oblasti výuky, některé úkoly vytyčené v předchozí koncepci zůstaly nedokončené. Tým na ÚISK má však velký potenciál a bylo by mi ctí ho vést i v dalších třech letech.